

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/4

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 4-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 4 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Tovar balansi va savdo tashkilotlarining resurslardan foydalanish samaradorligi

Mahammadova Mohlaroyim A'zamjon qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

e-mail: mohlaroymahammadova005@gmail.com

Ilmiy rahbar: **X.M.Odilov**

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi, PhD

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda tovar balansining iqtisodiy mohiyati va savdo tashkilotlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish masalalari kompleks ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tovar oqimlari, zaxiralar boshqaruvi, logistika tizimi va iqtisodiy samaradorlik o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, resurslardan oqilona foydalanish, zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish hamda raqamli texnologiyalarni qo'llash savdo tashkilotlarining raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Annotation. This study provides a comprehensive analysis of the economic essence of goods balance and issues related to improving resource efficiency in trade organizations. The research examines product flows, inventory management, logistics systems, and economic efficiency indicators. The results indicate that rational use of resources, implementation of modern management practices, and application of digital technologies are critical factors for enhancing the competitiveness of trade organizations.

Аннотация. В настоящем исследовании проводится комплексный анализ экономической сущности товарного баланса и вопросов повышения эффективности использования ресурсов в торговых организациях. Рассматриваются потоки товаров, управление запасами, логистические системы и показатели экономической эффективности. Результаты показывают, что рациональное использование ресурсов, внедрение современных методов управления и применение цифровых технологий являются ключевыми факторами повышения конкурентоспособности торговых организаций.

Kalit so'zlar: tovar balansi, resurslar samaradorligi, savdo tashkilotlari, logistika, zaxiralar, iqtisodiy tahlil.

Kirish. Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda tovar balansining o'rni beqiyosdir. Tovar balansi ishlab chiqarish, import, eksport va iste'mol o'rtasidagi muvozanatni aks ettiruvchi muhim iqtisodiy ko'rsatkich bo'lib, u iqtisodiy tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Savdo tashkilotlari esa ushbu jarayonda vositachi sifatida faoliyat yuritib, tovar resurslarining samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Shu sababli, savdo korxonalarida mavjud resurslardan samarali foydalanish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tovar balansi va resurslardan foydalanish samaradorligi iqtisodiyot fanida keng o'rganilgan va doimiy ravishda takomillashib borayotgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mazkur masala iqtisodiy tizimning barqarorligi, resurslar taqsimotining samaradorligi hamda bozor muvozanatini ta'minlash bilan bevosita bog'liq bo'lib, u mikro va makroiqtisodiy darajada muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda esa mazkur masala yanada kompleks yondashuv asosida o'rganilmoqda. Xususan, logistika tizimlari, ta'minot zanjiri boshqaruvi (Supply Chain Management) hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bundan tashqari, tovar harakatining barcha bosqichlari – ishlab chiqarishdan tortib yakuniy iste'molchigacha bo'lgan jarayonlar yagona integratsiyalashgan tizim sifatida qaralmoqda.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, samarali ta'minot zanjiri quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi: talabni aniq prognozlash mexanizmlari zaxiralarni optimal boshqarish tizimi transport va logistika xarajatlarini minimallashtirish, axborot oqimlarini tezkor va aniq boshqarish va zaxiralarni optimallashtirish savdo tashkilotlarida aylanma mablag'lar samaradorligini oshiradi va ortiqcha saqlash xarajatlarini kamaytiradi. Ayniqsa, "Just-in-Time" (aniq vaqtida yetkazib berish) konsepsiyasining joriy etilishi zaxira hajmini minimal darajada ushlab turish imkonini berib, kapital aylanish tezligini oshiradi. Transport xarajatlarini kamaytirish ham resurslardan foydalanish samaradorligining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Logistika yo'nalishlarini optimallashtirish, multimodal tashish tizimlaridan foydalanish va zamonaviy transport infratuzilmasini rivojlantirish orqali korxonalar o'z xarajatlarini sezilarli darajada qisqartirishga erishmoqda. Umuman olganda, zamonaviy ilmiy yondashuvlar tovar balansi va resurslardan foydalanish samaradorligini alohida emas, balki yagona integratsiyalashgan tizim sifatida ko'rib chiqadi. Bu esa iqtisodiy jarayonlarni chuqurroq tahlil qilish va yanada samarali boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotni bajarishda tovar balansi va savdo tashkilotlarida resurslardan foydalanish samaradorligini chuqur o'rganish maqsadida bir qator ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Avvalo, tizimli tahlil usuli yordamida tovar balansining tarkibiy elementlari — ishlab chiqarish, import, eksport, zaxiralar va iste'mol o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi.

Shuningdek, mantiqiy va tarkibiy tahlil usullari asosida savdo tashkilotlarida mavjud moddiy, moliyaviy va mehnat resurslarining samaradorlikka ta'siri o'rganildi. Bundan tashqari, qiyosiy tahlil usuli orqali turli yondashuvlar va amaliy tajribalar o'zaro solishtirildi. Guruhlash va umumlashtirish usullari yordamida olingan natijalar tizimlashtirilib, asosiy xulosalar shakllantirildi. Shu bilan birga, prognozlash usullaridan foydalanilib, tovar balansini optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanish istiqbollari belgilab berildi.

Tahlil va natijalar. Tahlil Savdo tashkilotlarida tovar balansi — bu mahsulotlar kirimi, chiqimi, ichki iste'mol va zaxiralarni tizimli

hisoblash orqali shakllanadigan muhim iqtisodiy ko'rsatkichdir. Tovar balansi tashkilot resurslarini samarali boshqarish, bozor talabini qondirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda asosiy vositadir. Tahlil va natijalar Savdo tashkilotlarida tovar balansi ko'rsatkichlarini chuqur tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, resurslar aylanishi tezligi, zaxiralar darajasi va talab prognozining aniqligi o'rtasida bevosita funksional bog'liqlik mavjud. Tovar balansi dinamikasini tizimli yondashuv asosida baholashda uchta asosiy komponent ajralib turadi: operatsion samaradorlik, logistika elastikligi va moliyaviy barqarorlik. Ushbu komponentlar o'zaro integratsiyalashgan holda tashkilotning umumiy rentabelligini shakllantiradi.

Tovar balansining o'rni

- Resurslarni boshqarish: Ombor zaxiralari va mahsulotlar kirimi-chiqimi kuzatilib, resurslardan optimal foydalaniladi.
- Bozor talabini muvozanatlash: Tovar balansi yordamida kompaniya mijoz talabini qondiradi va ortiqcha zaxira xarajatlarini kamaytiradi.
- Moliyaviy barqarorlik: Kerakli resurslar va zaxiralarni nazorat qilgan holda xarajatlarni kamaytirish va daromadni oshirish mumkin.
- Samaradorlikka erishish yo'llari Inventar boshqaruvi: Ombor zaxiralari va mahsulot aylanishini nazorat qilish.
- Logistika va yetkazib berish: Marshrutlarni optimallashtirish va tez yetkazib berish.
- Bozor tahlili va prognozlash: Mijoz talabini oldindan aniqlash va kirim-chiqimni moslashtirish.
- Moliyaviy va operatsion xarajatlarni nazorat qilish: Xarajatlarni kamaytirish va foyda marjasini oshirish.

Savdo tashkilotlari tovar balansini nazorat qilish, inventarni optimallashtirish, yetkazib berish tizimini rivojlantirish va bozor talabini prognozlash orqali samaradorlikni oshirishi mumkin. Quyida Amazon kompaniyasi misolida Tovar balansining savdo tashkilotlarida samaradorlikni oshirish bo'yicha tahlil qilinadi. Amazon — bu faqat savdo kompaniyasi emas, balki global savdo va logistika tizimi, zamonaviy texnologiyalar va raqamli xizmatlarni integratsiya qilgan kompleks korporatsiya sifatida dunyo bozorida o'z o'rniga ega. Amazonning bu xususiyatlari uning tovar balansiga bevosita ta'sir qiladi va kompaniyaning resurslardan foydalanish samaradorligini belgilaydi.

Amazon kompaniyasining asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	2019	2022	2025
Ishlab chiqarish(P)	165.5 mlrd \$	288.8 mlrd \$	356.4 mlrd \$
Import(M)	140 mlrd \$	240 mlrd \$	300 mlrd \$
Export(X)	74.7 mlrd \$	118.0 mlrd \$	131.2 mlrd \$
Zaxira(I)	20.5 mlrd \$	34.4 mlrd \$	38.3 mlrd \$
Iste'mol(C)	280.5 mlrd \$	514.0 mlrd \$	716.9 mlrd \$

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida Amazon kompaniyasining rivojlanishi uning tovar balansi elementlarini samarali boshqarish bilan bevosita bog'liqdir. 2019–2025 yillar oralig'ida kompaniyaning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari sezilarli darajada o'sdi va bu o'sish ishlab chiqarish, import, eksport, zaxira hamda iste'mol o'rtasidagi uzviy bog'liqlik orqali ta'minlandi. Tahlil natijalariga ko'ra, 2019 yilda Amazonning umumiy sotuv hajmi 280.5 mlrd dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilga kelib bu ko'rsatkich 514 mlrd dollarga, 2025 yilda esa 716.9 mlrd dollarga yetgan. Mazkur o'sish, avvalo, global miqyosda elektron tijoratga bo'lgan talabning keskin ortishi bilan izohlanadi. Ayniqsa, 2020–2021 yillarda pandemiya sharoitida an'anaviy savdodan onlayn savdoga o'tish jarayoni tezlashib, Amazon platformasiga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Talabning oshishi ishlab chiqarish va import hajmining kengayishiga olib keldi. Buni kompaniyaning sotilgan mahsulotlar tannarxi (COGS) ko'rsatkichlarida yaqqol ko'rish mumkin: 2019 yilda 165.5 mlrd dollar bo'lgan ushbu ko'rsatkich 2022 yilda 288.8 mlrd dollarga, 2025 yilga kelib esa 356.4 mlrd dollarga yetgan. Bu holat Amazonning global ta'minot zanjirini kengaytirganini, xususan, Osiyo mamlakatlari bilan savdo aloqalarini mustahkamlaganini ko'rsatadi. Shuningdek, kompaniya o'zining logistika infratuzilmasini rivojlantirib, import jarayonlarini tezlashtirish va xarajatlarni optimallashtirishga erishgan.

Zaxiralar dinamikasi ham kompaniya samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. 2019 yilda 20.5 mlrd dollarni tashkil etgan zaxiralar hajmi 2022 yilda 34.4 mlrd dollarga, 2025 yilda esa 38.3 mlrd dollarga oshgan. Biroq zaxiralar o'sish sur'ati sotuv hajmiga nisbatan past bo'lgan, bu esa inventar boshqaruvi samaradorligining oshganini anglatadi. Amazon zamonaviy texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) asosida talabni prognozlash tizimlarini joriy etish orqali ortiqcha zaxiralar to'planishining oldini olgan va resurslardan optimal foydalanishga erishgan. Eksport ko'rsatkichlari ham kompaniyaning global bozordagi o'rnini mustahkamlaganini tasdiqlaydi. 2019 yilda 74.7 mlrd dollarni tashkil etgan xalqaro savdo hajmi 2022 yilda 118 mlrd dollarga, 2025 yilga kelib esa 131.2 mlrd dollarga yetgan. Bu o'sish Amazonning Yevropa, Osiyo va boshqa mintaqalardagi faoliyatini kengaytirgani, shuningdek, transchegaraviy elektron tijoratni rivojlantirgani bilan bog'liqdir. Natijada kompaniya global savdo tizimida muhim o'rin egallab, eksport hajmini barqaror oshirib borgan. Yuqoridagi ko'rsatkichlar o'zaro bog'liq holda Amazonning integratsiyalashgan iqtisodiy modelini shakllantiradi. Ushbu modelda talab

(iste'mol) asosiy drayver bo'lib xizmat qiladi va u ishlab chiqarish hamda import hajmini belgilaydi. O'z navbatida, bu jarayonlar zaxiralar hajmiga ta'sir ko'rsatadi, zaxiralar esa sotuvni uzluksiz ta'minlab, eksport hajmining oshishiga xizmat qiladi. Bunday yopiq siklik tizim kompaniyaga bozor talabiga tez moslashish, resurslarni optimal taqsimlash va yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi. Bundan tashqari, 2019–2025 yillar davomida Amazon kompaniyasining iqtisodiy o'sishi bir qator omillar bilan izohlanadi. Jumladan, global talabning ortishi, ta'minot zanjirining kengayishi, logistika va texnologik infratuzilmaning rivojlanishi, shuningdek, zaxira boshqaruvining optimallashtirilishi muhim rol o'ynagan. Shu asosda xulosa qilish mumkinki, Amazon o'z resurslarini kompleks va samarali boshqarish orqali nafaqat savdo hajmini oshirgan, balki global iqtisodiyotda yuqori raqobatbardosh va barqaror faoliyat yurituvchi kompaniyaga aylangan.

Amazon kompaniyasining asosiy resurslar statistikasi

Resurslar turlari	2019	2022	2025
Moddiy	20.947 mlrd \$	34.405 mlrd \$	38.325 mlrd \$
Moliyaviy	225.248 mlrd \$	462.475 mlrd \$	818.042 mlrd \$
Mehnat	798,000	1,541,000	1,576,000

Amazon kompaniyasining 2019–2025 yillar oralig'idagi rivojlanish dinamikasi uning moddiy, moliyaviy va mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Mazkur davrda kompaniyaning moddiy resurslari, ya'ni tovar zaxiralari (inventory) 2019 yildagi 20.497 mlrd dollardan 2022 yilda 34.405 mlrd dollarga va 2025 yilga kelib 38.325 mlrd dollarga yetgan. Ushbu o'sish kompaniyaning logistika tizimi va ombor infratuzilmasini kengaytirganini ko'rsatadi. Biroq zaxiralarning o'sish sur'ati sotuv hajmiga nisbatan past bo'lgani, inventar boshqaruvi samaradorligi oshganini anglatadi. Bu esa Amazon'da talabni prognozlash, zaxiralarni optimallashtirish va yetkazib berish tizimini avtomatlashtirish kabi zamonaviy boshqaruv mexanizmlari joriy etilganidan dalolat beradi. Moliyaviy resurslar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompaniyaning jami aktivlari 2019 yildagi 225.248 mlrd dollardan 2022 yilda 462.675 mlrd dollarga va 2025 yilda 818.042 mlrd dollarga yetgan. Bu deyarli 3,5 barobar o'sishni anglatadi va Amazon'ning global miqyosda kengayishi, yangi texnologik yo'nalishlarga, xususan bulutli xizmatlar va logistika infratuzilmasiga katta hajmda investitsiya kiritganini ko'rsatadi. Moliyaviy resurslarning bunday o'sishi kompaniyaning operatsion barqarorligini oshirib, bozor xavflariga nisbatan chidamliligini kuchaytirgan. Shu bilan birga, kapitaldan foydalanish samaradorligi ham oshgan bo'lib, bu foyda va daromad ko'rsatkichlarining tez o'sishida o'z aksini topadi. Mehnat resurslari nuqtai nazaridan ham sezilarli o'zgarishlar kuzatiladi. Xodimlar soni 2019 yildagi 798 ming nafardan 2022 yilda 1.541 million nafarga yetgan va 2025 yilga kelib taxminan 1.576 million nafarni tashkil

etgan. Dastlabki bosqichda xodimlar sonining keskin oshishi kompaniyaning logistika va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini kengaytirish zarurati bilan izohlanadi.

Biroq 2022 yildan keyingi davrda xodimlar sonining deyarli barqarorlashuvi fonida daromadlarning o'sishda davom etishi mehnat unumdorligining oshganini ko'rsatadi. Bu jarayon avtomatlashtirish, robotlashtirish va raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi bilan bog'liq bo'lib, har bir xodimga to'g'ri keladigan ishlab chiqarish va xizmat hajmining ortganini anglatadi. Umuman olganda, Amazon kompaniyasining moddiy, moliyaviy va mehnat resurslari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik yuqori darajada integratsiyalashgan tizimni tashkil etadi. Moddiy resurslar logistika va ta'minot zanjirining uzluksiz ishlashini ta'minlasa, moliyaviy resurslar ushbu tizimni kengaytirish va modernizatsiya qilish uchun zarur kapitalni shakllantiradi. Mehnat resurslari esa ushbu jarayonlarning amaliy ijrosini ta'minlab, operatsion samaradorlikni belgilaydi. 2019–2025 yillar davomida ushbu uchala resurs turining o'sishi kuzatilgan bo'lsa-da, eng muhim jihat ularning hajmiy kengayishidan ko'ra, samarali boshqarilishi natijasida umumiy iqtisodiy samaradorlikning ortganidir.

Xulosa. Savdo tashkilotlarida tovar balansining tahlili shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish (yoki xarid), import, eksport, zaxira va iste'mol o'rtasidagi muvozanat iqtisodiy samaradorlikni belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tahlil qilingan davrda tovar resurslarining shakllanishi va ulardan foydalanish hajmi izchil o'sish tendensiyasini namoyon etgan bo'lsa-da, eng muhim jihat ushbu ko'rsatkichlar o'rtasidagi mutanosiblikning ta'minlanganidadir. Shuningdek, ishlab chiqarish va import hajmining kengayishi savdo tashkilotlarida tovar taklifining ortishiga xizmat qilgan. Biroq bu jarayon zaxiralar hajmining haddan tashqari oshishiga olib kelmagan, aksincha, zaxiralar o'sish sur'atining iste'mol hajmiga nisbatan pastroq bo'lishi ularning samarali boshqarilganini ko'rsatadi. Bu holat zamonaviy logistika tizimlari, talabni prognozlash va zaxiralarni optimallashtirish mexanizmlarining joriy etilishi bilan izohlanadi. Iste'mol (sotuv) ko'rsatkichlarining barqaror o'sishi tovar balansining yakuniy natijasi sifatida savdo tashkilotlari faoliyatining asosiy samaradorlik indikatoridir. Talabning ortishi ishlab chiqarish va import hajmlarini rag'batlantirib, o'z navbatida butun tovar aylanish jarayonining faollashuviga olib kelgan. Shu bilan birga, eksport operatsiyalarining kengayishi ichki bozor bilan bir qatorda tashqi bozorlarda ham savdo hajmini oshirish imkonini yaratgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tovar balansining barcha elementlari o'zaro integratsiyalashgan holda yagona iqtisodiy tizimni tashkil etadi. Ishlab chiqarish va import tovar resurslarini shakllantirsa, zaxiralar ushbu resurslarning uzluksizligini ta'minlaydi, iste'mol esa ularning yakuniy realizatsiyasini ifodalaydi. Eksport esa ushbu tizimning kengayishiga va qo'shimcha daromad manbalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Savdo tashkilotlarida yuqori samaradorlikka erishish tovar balansini oddiy hisob-kitob vositasi sifatida emas, balki strategik boshqaruv instrumenti sifatida

qo'llashni talab etadi. Tovar resurslarining hajmini oshirish emas, balki ularni optimal darajada taqsimlash va boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu asosda xulosa qilish mumkinki, tovar balansining to'g'ri shakllantirilishi va boshqarilishi savdo tashkilotlarining barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligi va iqtisodiy samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Christopher,M(2016). Logistics & Supply Chain Management (5th Edition)
- 2.Heizer, J., Render, B., &Munson, C. (2020).Operations Management: Sustainability and Supply Chain Management (13th Edition)
- 3.Chopra, S., &Meindl, P. (2021).Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation (7th Edition)
4. Wild, T.(2017). Best Practice In Inventory Invention Management (2nd Editon).Routledge
- 5.Rushton, A., Crouser, P., & Baker, P. (2017). The Handbook of Logistics and Distribution Management (6th Edition). Kogan Page
- 6.Amazon.com,Inc. (2019-2025).Annual Reports (Form 10-k).<https://www.amazon.com/ir>
- 7.MacroTrends.Amazon Inventory, total Assests,and Employee Statistics.<https://www.macrotrends.net>
8. Statista. Retail Inventory and Supply Chain Data.<https://www.statista.com>

